

ePOOKI

OULUN AMMATTIKORKEAKOULUN TUTKIMUS- JA KEHITYSTYÖN JULKAISUT ISSN 1798-2022

ePooki 36/2021

Kouluterveydenhuollon haasteena tuen tarpeessa olevien oppilaiden ja perheiden tavoittaminen ja tukeminen

Juvani Eveliina, Koskelo Sara, Paananen Heidi, Rautio Anna, Takkinen Sonja, Männistö Merja
15.4.2021 ::

Kouluterveydenhoitajat ovat merkittävässä roolissa oppilaiden ja perheiden tuen tarpeiden kartoittamisessa. Riittävän tuen tarjoaminen sen tarpeessa oleville koetaan kuitenkin haasteelliseksi. Kuinka tukea tarvitsevat oppilaat ja perheet tunnistetaan ja miten kouluterveydenhuollon palveluita voitaisiin kehittää?

KUVA: LeManna/Shutterstock.com

Kouluterveydenhuollossa työskentelevät terveydenhoitajat ovat tärkeässä roolissa oppilaiden ja perheiden tuen tarpeiden varhaisessa tunnistamisessa. Riittävä tuen tarjoaminen tuen tarpeessa oleville oppilaille ja perheille

vaikuttaa olevan osin riittämätöntä ja osa terveydenhoitajista kokee, että heillä ei ole siihen riittävästi menetelmiä, osaamista tai resursseja. [1] Varhainen tunnistaminen ja oikea-aikaisen tuen antaminen vaativatkin ammattilaiselta moniammatillisen työskentelytavan hallitsemista sekä palvelujärjestelmän tuntemista [2].

Tuen tarpeen taustalla lasten ja perheiden erilaiset huolet

Kouluterveyshuollon näkökulmasta tuen tarpeessa oleva oppilas tai hänen perheensä voi tarvita tukea jokapäiväisessä elämässä, asumisessa, taloudellisessa tilanteessa, äkillisessä kriisitilanteessa, lähi- tai perheväkivaltatilanteessa tai kaltoinkohtelun vuoksi. Myös syrjäytymisen torjuminen, osallisuuden lisääminen, lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn turvaaminen, päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat tai muut vammat tai sairaudet voivat vaatia tukea koululaiselle. [3] Tukea annetaan yleensä erikseen varattujen lisäkäyntien yhteydessä. Muita mahdollisia tukimuotoja kouluterveydenhuollossa ovat kotikäynnit sekä asiakkaan tapaaminen yhdessä lasten mielenterveyspalvelun työntekijöiden kanssa. Terveydenhoitajalla on myös mahdollisuus järjestää tukea yhdessä opettajien kanssa tai ohjata asiakas esimerkiksi koulupsykologille tai koulukuraattorille. [4]

Terveydenhoitajan rooli on olla fyysisen kasvun ja kehityksen seuraaja, terveyskasvattaja, terveyden edistäjä, tuen antaja, ohjaaja, neuvonantaja sekä yhteistyötoimija. Kouluterveydenhoitaja toimii yhteistyössä monien eri tahojen, kuten lapsen perheen, opettajien, koulun muun henkilökunnan, terveysviraston, erikoissairaanhoidon, mielenterveyspalveluiden, muiden terveydenhuollon ammattilaisten, sosiaalihuollon, hoitajien ammattiyhdistysten, kollegoiden ja yliopistojen sekä vapaaehtois- ja hyväntekeväisyysjärjestöjen kanssa. [4]

Terveydenhoitaja merkittävässä roolissa tuen tarpeen tunnistamisessa

Kouluterveydenhuollon avulla voidaan tavoittaa kasvavat lapset ja nuoret toistuvasti ja yksilöllisesti. Se tavoittaakin oppilaat kattavammin kuin mikään muu terveydenhuollon alue. [4] Terveydenhoitajan tulee pyrkiä selvittämään määräaikaista terveystarkastuksista poisjäännin syitä sekä mahdollista tuen tarvetta. Tarkastuksista poisjäävillä tuen ja asioiden jatkoselvittelyn tarve sekä syrjäytymisriski voivat olla keskimääräistä suurempia. Tuen tarvetta voidaan kartoittaa ottamalla yhteyttä perheeseen tai järjestämällä kotikäynti. Selvittelytyössä voi olla toisinaan tarpeen tehdä yhteistyötä muiden tahojen, kuten lastensuojelun perhetyön tai varhaiskasvatuksen kanssa. Tuen tarpeen tunnistamisessa voidaan hyödyntää esimerkiksi koululaisen vanhemmille annettavia erilaisia voimavaroalomakkeita sekä AUDIT-kyselyä. Hyviä välineitä ovat myös huolen vyöhykkeistö sekä huolen puheeksiottaminen. Huolen vyöhykkeistön avulla ammattilainen voi hahmottaa perheestä heränneen huolen astetta. Jaotteluna voidaan käyttää ei huolta, pieni huoli, tuntuva huoli ja suuri huoli. [2]

Tuen tarpeessa olevat oppilaat ja perheet tulisi löytää mahdollisimman varhain, jotta ongelmien vaikeutuminen entisestään voitaisiin estää. Jos tuen tarve jää tunnistamatta, perhe joutuu kärsimään ylimääräisestä kuormituksesta. Tilanteen hoitaminen myöhemmässä vaiheessa on haastavampaa ja vaatii ennaltaehkäisevien palveluiden sijaan korjaavia palveluita. Varhainen tunnistaminen sekä oikea-aikaisen tuen antaminen vaativat ammattilaiselta moniammatillisen työskentelytavan hallitsemista sekä palvelujärjestelmän tuntemista. Lisäksi ammattilaisella tulee olla kyky ottaa puheeksi haastaviakin aiheita. [2]

Kouluterveydenhuollon toimipaikoissa tulisi olla selkeät ja yhdessä sovitut toimintamenetelmät huolten tunnistamiseksi. Terveydenhoitajalla tulee lisäksi olla riittävästi keinoja ja resursseja perheiden tukemiseen sekä avun piiriin ohjaamiseen. Menettelytavoista sopimisen on todettu kouluterveydenhuollossa johtavan useamman lapsen ja perheen huolten kohdalla myös toimenpiteisiin. [5] Lisäksi terveydenhoitajan työkokemus sekä perheiden tunteminen pitkältä ajalta vaikuttavat terveydenhoitajan kykyyn tunnistaa oppilaan ja perheen huolen aiheita. Perheiden pidempiaikainen tunteminen ja työn jatkuvuus tuovat myös perheelle luottamuksen tunnetta sekä edesauttavat hyvää asiakassuhdetta. [6]

Moniammatillinen yhteistyöverkosto on tärkeää räätälöidä perheen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti [5]. Kouluympäristössä moniammatillista yhteistyötä voidaan hyödyntää esimerkiksi kutsumalla koolle oppilashuoltoryhmä, jossa eri alojen ammattilaiset arvioivat yhdessä vanhempien kanssa lapsen oireita, käyttäytymisen syitä, tukitoimien tarvetta ja tuen vaikuttavuutta [7]. Oppilashuoltoryhmässä jokaisella ammattilaisella on oma roolinsa oppilaan hyvinvoinnin edistämiseksi [8].

Moniammatillisen yhteistyön mahdollistamiseksi ja tueksi tarvitaan selkeät ja yhdessä sovitut rakenteet. Organisaatioissa, joissa kouluterveydenhoitajan työnkuva sekä terveyden edistämisen tarve ymmärretään, on mahdollista työskennellä laajemmin koululaisten terveyden edistämiseksi. Strukturoidut ohjeet kirjaamiselle ja rakenteellinen kirjaaminen luovat mahdollisesti tasalaatuisuutta kirjauksiin sekä toimivat tukena terveystarkastusten sisällölle. [5]

Suurimpina haasteina resurssipula ja työtehtävien roolijako

Kouluterveydenhuollon haasteita terveydenhoitajan näkökulmasta ovat työn laaja-alaisuus ja runsaat oppilasmäärät. Varhainen puuttuminen huolenaiheisiin ja terveydenhoitajan auttamismahdollisuudet ovat vähäisiä terveydenhoitajien resurssien puutteesta johtuen. Erityisesti tämä näkyy koululaisten keskuudessa lisääntyneiden mielenterveyshaasteiden tukemisessa. ^[9] Myös muiden oppilashuollossa toimivien työntekijöiden resurssipula voi vaikeuttaa tai hidastaa koululaisen avun saamista ^[6].

Kouluterveydenhoitajat ovat ilmaisseet huolensa koululääkärien vaihtuvuudesta sekä koulukuraattorien ja koulupsykologien vähyydestä. Lisäksi erityisesti mielenterveysongelmien jatkohoitokäytännöt toimivat usein heikosti johtuen pitkistä jonotilanteista, palvelukäytännöistä sekä vanhempien voimavaroista ja ammattilaisten toiminnasta. ^[6] Mielenterveysongelmien tukemisen yhteydessä kouluterveydenhuollon ja koulun sisäisten toimijoiden välinen yhteistyö on usein sujuvaa, mutta koulun ulkopuolisten tahojen kanssa yhteistyö koetaan riittämättömäksi. Kouluterveydenhoitajat kokevat, että palvelupolkujen ja vastualueiden määrittely eri toimialojen välillä tulisi olla selkeämpää ja yhteistyön tiiviimpää. ^[9] Moniammatillisen yhteistyön haasteena voi olla roolien ja tehtävien päällekkäisyydet tai eroavaisuudet tieteiden välillä ^[10]. Kouluterveydenhoitajilla on ollut vaikeuksia tunnistaa esimerkiksi sitä, tulisiko kouluterveydenhoitajan puuttua huoleen oppilaan koulupoissaoloista vai onko se opettajan tehtävä ^[6].

Terveydenhoitajien menetelmät ohjata oppilaita esimerkiksi terveellisten elämäntapojen noudattamisessa on koettu olevan riittäviä. Mielenterveysongelmien lisääntyessä terveydenhoitajat ovat puolestaan kokeneet tarvetta lisäkoulutukselle mielenterveyden tukemisessa ja haasteissa. Kouluterveydenhoitajan rooli on merkittävässä asemassa koululaisten mielenterveyden tukemisessa. Siksi olisi erityisen tärkeää panostaa mielenterveysongelmien havaitsemiseen ja tukemiseen kouluterveydenhuollossa. ^[9]

Kuinka kouluterveydenhuollon haasteisiin voitaisiin vastata?

Tässä luvussa esitetään ehdotuksia, joilla aiemmin artikkelissa esitettyihin haasteisiin voitaisiin vastata. Terveydenhoitajalla on suuri vastuu tarkastuksista poisjäävien tilanteen selvittämisessä. Kohtaamisia oppilaiden ja perheiden kanssa tulee olla riittävästi, jotta luottamuksellinen suhde voi muodostua. Terveydenhoitaja voi omalla aktiivisella toiminnallaan lisätä työnsä näkyvyyttä kouluympäristössä. Terveydenhoitaja tavoittaa peruskoulun aikana vanhempia systemaattisesti vain laajoissa terveystarkastuksissa ^[2], joten esimerkiksi Wilman kautta käytävään keskusteluun vanhempien kanssa tulisi olla riittävästi resursseja. Osa terveydenhoitajista hyödyntää nykyään erilaisia sosiaalisen median kanavia, joiden kautta oppilaat voivat olla oma-aloitteisesti matalalla kynnyksellä yhteydessä terveydenhoitajaan. Näitä kanavia voitaisiin hyödyntää aiempaa enemmän ja vakiinnuttaa myös laajempaan käyttöön.

Terveydenhoitajalla tulee olla riittävät tukikeinot tuen tarpeita selvitettäessä sekä mahdollisten haasteiden ilmetessä ^[6]. Selkeä hoitopolku tulee olla tiedossa, jotta tuen tarpeen selvittäminen on eettistä. Tiedottamalla kolmannen sektorin palveluista aiempaa enemmän voitaisiin oppilaita ja perheitä ohjata erilaisten palveluiden ja tapahtumien pariin. Jalkatumalla näihin palveluihin mukaan terveydenhoitaja voisi saada arvokasta tietoa oppilaiden tuen tarpeista. Myös tämä vaatisi kuitenkin lisää resursseja kouluterveydenhuollon käytettäväksi. Resurssien vähyydestä ja suuresta työmäärästä johtuen terveydenhoitajan on tärkeä muistaa huolehtia myös omasta työssäjaksamisestaan. Riittävä työnohjaus tukee terveydenhoitajan työssäjaksamista ja antaa työkaluja erilaisten asioiden läpikäymisessä.

KUVA: Monkey Business Images/Shutterstock.com

Lasten ja nuorten yhä yleisemmät mielenterveysongelmat tuottavat haasteita terveydenhoitajan työssä ^[9]. Erityisesti mielenterveyspalveluiden jatkohoitokäytänteitä voitaisiin kehittää. Pitkiä jonoja voitaisiin mahdollisesti helpottaa kohdistamalla mielenterveystyöhön riittävästi resursseja. Silloin yksittäisen terveydenhoitajan työn kuormittavuus vähenisi ja työn laatu olisi tuloksellisempaa. Vanhempien voimavaroja taas tulisi eheyttää antamalla mahdollisuus monipuoliseen vertaistukeen, sillä vanhempien rooli on merkittävässä asemassa koululaisen mielenterveyden tukemisessa. ^[6] Lisäksi yhteistyö koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa tulisi selkiyttää siten, että jokainen tietäisi roolinsa hoitoketjussa. Näin toimimalla voitaisiin turvata yksilön hoidon jatkuvuus. Terveydenhoitajat tarvitsevat myös lisäkoulutusta voidakseen työssään vastata mielenterveyden laaja-alaisiin haasteisiin. Tämä voi osaltaan ehkäistä koululaisten mielenterveysongelmien pahenemista ja jopa vähentää erikoissairaanhoidon tarvetta. ^[9]

Moniammatillisen yhteistyön tärkeys korostuu kouluterveydenhoitajan työssä työnkuvan laaja-alaisuuden vuoksi. Yhteistyössä eri toimialojen välillä on kuitenkin paljon kehitettävää, sillä ammattilaisilla on haasteita tunnistaa kenen tehtävä on puuttua huoleen esimerkiksi koulupoissaoloihin liittyen ^[6]. Tehtävien selkeä nimeäminen sekä moniammatillisten toimintamallien yhdessä sopiminen ja läpikäyminen esimerkiksi aina lukuvuoden alussa selkeyttäisi eri ammattiryhmien välistä työnjakoa. Ennalta sovittujen toimintamallien onkin todettu useamman lapsen ja perheen kohdalla johtavan toimenpiteisiin tuen tarjoamiseksi ^[5]. Moniammatillisissa palvelupoluuissa korostuu oman vastuualueen lisäksi myös muiden ammattiryhmien roolin ja työnkuvan ymmärtäminen. Tähän terveydenhoitajat voivat vaikuttaa tuomalla oman työnkuvan ja terveystä edistävän työotteen näkyväksi esimerkiksi kokouksissa ja tapahtumissa, mutta myös hyödyntämällä koulun sisäisiä tiedotuskanavia sekä sosiaalista mediaa.

Palveluverkostossa jokainen toimija on osaltaan vastuussa tiedon kulussa eri ammattiryhmien välillä. Kuvaavan ja rakenteisen kirjaamisen pitäisikin kuulua jokaisen terveydenhoitajan työtapoihin. Yhteistyön tiivistämiseksi avainasemassa on myös avoin ja aktiivinen keskusteluyhteys ^[9]. Kouluterveydenhoitaja voikin osin omalla aktiivisuudellaan ja asenteellaan helpottaa keskusteluyhteyden luomista ja ylläpitämistä. Erityisesti koulun ulkopuolisten tahojen kanssa tapahtuva yhteistyö koetaan terveydenhoitajien toimesta usein riittämättömäksi ^[9]. Tähän tulisikin kiinnittää huomiota ja pyrkiä aktiivisesti parantamaan keskusteluyhteyttä näiden tahojen kanssa. Yhteistyötä kolmannen sektorin toimijoiden ja esimerkiksi nuorisotyön kanssa tulisi hyödyntää aiempaa laajemmin oppilaiden tuen tarpeiden tunnistamiseksi. Kouluterveydenhoitajalla tulisikin olla aikaa järjestettävissä niin huolellisen kirjaamisen toteuttamiseen, kuin ajatusten vaihtoon muiden toimialojen kanssa tiedonkulun varmistamiseksi.

Lähteet

- ^{^ ab}Hietanen-Peltola, M., Vaara, S., Hakulinen, T. & Merikukka, M. 2019. Tuen järjestäminen ja yhteistyö kouluterveydenhuollossa – työn edellytyksissä kehitettävää. Tutkimuksesta tiiviisti 27. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Hakupäivä 7.12.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-376-2>
- ^{^ abcd}Sosiaali- ja terveysministeriö. 2009. Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet. Hakupäivä 3.9.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2942-5>
- [^]Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Lapset, nuoret ja perheet. Tuen tarpeet ja tukimuodot. Hakupäivä 3.9.2020. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut...>
- ^{^ ab}Tukkikoski, T. 2009. Terveydenhoitajan rooli ja yhteistyömuodot kouluterveydenhuollossa. Tampereen yliopisto. Opinnäytetyö. Hakupäivä 4.9.2020. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19738>
- ^{^ abcd}Palokangas, E. 2016. Viidesluokkalaisten lasten ja heidän perheidensä voimavarat ja tuen tarpeet. Itä-Suomen yliopisto. Opinnäytetyö. Hakupäivä 1.2.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-2522463>
- ^{^ abcdefg}Poutiainen, H. 2016. Mikä herättää terveydenhoitajan huolen? Huolen tunnistamisen ja toimimisen haasteet lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Hakupäivä 22.1.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2476-0>
- [^]Puustjärvi, A. & Luoma, I. 2019. "Mutta onko tämä lapsi koulukuntoinen?" Koulunkäyntikyvyn arviointi ja tukeminen. Suomen lääkärilehti 79 (3), 114–119.
- [^]Leppänen, H. 2014. Terveydenhoitajien kokemuksia alakoulun oppilashuoltoryhmän toiminnasta ja omasta tehtävästään ryhmän jäsenenä. Tampereen yliopisto. Opinnäytetyö. Hakupäivä 29.9.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406241862>
- ^{^ abcdefg}Kilponen, K. 2019. Koululaisten mielenterveyden tukeminen kouluterveydenhoitajan työssä. Itä-Suomen yliopisto. Opinnäytetyö. Hakupäivä 1.2.2021. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20191158>
- [^]Isoherranen, K. 2012. Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Hakupäivä 29.9.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7664-0>

Metatiedot

Nimeke: Kouluterveydenhuollon haasteena tuen tarpeessa olevien oppilaiden ja perheiden tavoittaminen ja tukeminen

Tekijä: Juvani Eveliina; Koskelo Sara; Paananen Heidi; Rautio Anna; Takkinen Sonja; Männistö Merja

Aihe, asiasanat: kouluikäiset, kouluterveydenhuolto, moniammatillisuus, terveydenhoitajat, tukimuodot, varhainen puuttuminen

Tiivistelmä: Kouluterveydenhuollon avulla voidaan tavoittaa kasvavat lapset ja nuoret säännöllisesti ja yksilöllisesti kattavammin kuin millään muulla terveydenhuollon alueella. Kouluterveydenhuollossa työskentelevät terveydenhoitajat ovat tärkeässä roolissa oppilaiden ja perheiden tuen tarpeiden varhaisessa tunnistamisessa.

Riittävä tuen tarjoaminen tuen tarpeessa oleville oppilaille ja perheille vaikuttaa olevan osin riittämätöntä ja osa terveydenhoitajista kokee, että heillä ei ole siihen riittävästi menetelmiä, osaamista tai resursseja. Varhainen tunnistaminen ja oikea-aikaisen tuen antaminen vaativatkin ammattilaiselta moniammatillisen työskentelytavan hallitsemista sekä palvelujärjestelmän tuntemista. Kuinka tuen tarpeessa olevat oppilaat ja perheet tunnistetaan ja millä tavoin kouluterveydenhoitajan auttamismenetelmiä voitaisiin kehittää?

Julkaisija: Oulun ammattikorkeakoulu, Oamk

Aikamäärä: Julkaistu 2021-04-15

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe202103248237>

Kieli: suomi

Suhde: <http://urn.fi/URN:ISSN:1798-2022>, ePooki - Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut

Oikeudet: CC BY-NC-ND 4.0

Näin viittaat tähän julkaisuun

Juvani, E., Koskelo, S., Paananen, H., Rautio, A., Takkinen, S. & Männistö, M. 2021. Kouluterveydenhuollon haasteena tuen tarpeessa olevien oppilaiden ja perheiden tavoittaminen ja tukeminen. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 36. Hakupäivä xx.xx.xxxx. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe202103248237>.